

TARSUS

bul 1974, s. 20; Strabon, *Coğrafya, Kitap XIV* (trc. Adnan Pekman), İstanbul 1981, s. 55; Belâzûrî, *Fütûh* (Fayda), s. 190, 235 vd.; Taberî, *Târih* (Ebû'l-Fazl), bk. İndeks; İstahîrî, *Mesâlik* (de Goeye), s. 64, 69; İbn Havkal, *Sûretü'l-arz*, s. 183-184; Sem'ânî, *el-Ensâb*, VIII, 231-233; Yâkût, *Mu'cem'ül-büldân*, IV, 28-29; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 494-496; IV, 578; VIII, 560-562; Ebû'l-Ferrec, *Târih*, I, 222, 258, 262-264; Bertrandon de la Broquière, *Le voyage d'outremer* (ed. Ch. Schefer), Paris 1892, s. 98-99; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, IX, 329-331; S. Stevenson, *Our Ride Through Asia Minor*, London 1881, s. 135; Cui-net, II, 46; Aff Erzen, *Tarsus Kilavuzu*, İstanbul 1943, s. 3-8; W. M. Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası* (trc. Mihri Pektaş), İstanbul 1961, s. 427; L. Rother, *Die städte der Çukurova: Adana-Mersin-Tarsus*, Tübingen 1971; Yusuf Akyurt, *Resimli Türk Abideleri, Mersin, Tarsus, Adana Şehirleri*, TTK Ktp., nr. Y/608, XIII, 2-5; Murat Yüksel, *Çukurova'da Türk-İslâm Eserleri ve Kitabeler*, İstanbul 1990, s. 203-204; Ali Sinan Bilgili, *Osmanlı Döneminde Tarsus Sancağı ve Tarsus Türkmenleri*, Ankara 2001; Ekrem Kâmil, "Hicrî Onuncu-Miladî Onaltıncı Asırda Yurdumuz Dolaşan Arap Seyyahlarından Gazzî-Mekki Seyahatnâmesi", *Tarih Semineri Dergisi*, I/2, İstanbul 1937, s. 3-90; Fazıla Akbal, "1831 Tarihinde Osmanlı İmparatorluğu'nda İdarî Taksimat ve Nüfus", *TTK Belleten*, XV/60 (1951), s. 623; Sırrı Erinç – Muzaffer Bener, "Türkiye'de Uzun Süreli İki Yağış Rasadı: İstanbul ve Tarsus", *İÜ Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, VI/12, İstanbul 1961, s. 100-116; J. D. Bing, "Tarsus: A Forgotten Colony of Lindos", *JNES*, XXX (1971), s. 99-109; C. E. Bosworth, "The City of Tarsus and the Arab-Byzantine Frontiers in Early and Middle Abbasid Times", *Oriens*, XXXIII (1992), s. 268-286; a.mlf., "Tarsus", *El²* (ing.), X, 306-307; *Kâmûsü'l-â'lâm*, IV, 3008-3009; Besim Darkot, "Tarsus", *İA*, XII/1, s. 18-24.

ALİ SİNAN BİLGİLİ

TARSÛSÎ, Necmeddin

(نجم الدين الطرسوسي)

Ebû İshâk Necmüddin İbrâhîm b. Alî b. Ahmed et-Tarsûsî
(ö. 758/1357)

Hanefî fakihî.

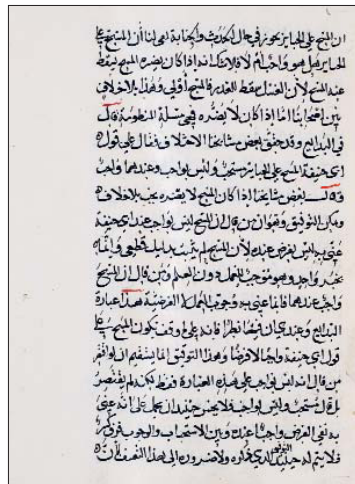
Aslen Tarsuslu olup 721 (1321) yılında Dımaşk'ın kuzeyinde bir köy olan Mizze'de dünyaya geldi. İbnü't-Tarsûsî diye de anılır. Nuaymî ise 2 Muharrem 720'de (13 Şubat 1320) doğduğunu kaydeder (*ed-Dâris*, I, 623). Dımaşk'ta Arapça, fıkıh ve fıkıh usulü tahsil etti; ayrıca birçok medresede ders veren ve Hanefî kâdilkudâtlığı yapan babası Ebû'l-Hasan İmâdüddin et-Tarsûsî'den fıkıh okudu. Hocaları arasında Ebû'n-Nasr İbnü's-Şîrâzî ve Ebû'l-Abbas Şehâbeddin Ahmed b. Ebû Tâlib el-Haccâr'ın adları anılır. Tarsûsî, Dımaşk'ın Mâlikî kadısı Şerefeddin Muhammed b. Ebû Bekir el-Hemdânî'nin tasavufta kendisinin şeyhi olduğunu belirtir (*Tuḥfetü't-*

Türk, s. 84). Zekâsı ve yeteneği sayesinde tahsilini kısa zamanda tamamladı ve 24 Şevval 734'te (28 Haziran 1334) İkbâliyye Medresesi'nde ders vermeye başladı, iki yıl sonra Şibliyye'de müderrislik görevi aldı. 744'te (1343) Dımaşk Hanefî kâdilkudâtı nâibliğine tayin edildi. 746'da (1345) babası kâdilkudâtlığı kendisi lehine bırakınca bu makama asaleten getirildi ve ölümüne kadar bu görevini sürdürdü. Ayrıca Nûriyye, el-Hâtûniyyetü'l-Cevvâniyye, Reyhâniyye ve diğer bazı medreselerde öğretim faaliyetinde bulundu. 4 Şâban 758 (23 Temmuz 1357) tarihinde Dımaşk'ta vefat etti ve Mizze'de defnedildi. Kendisiyle görüşen Safedî yöneticilerin ona büyük saygı duyduklarını, yargı konusunda üstün yetenek sahibi olduğunu ve kadılığı süresince verdiği kararlardan dolayı hiç eleştirilmediğini belirtir.

Eserleri. 1. *Tuḥfetü't-Türk fîmâ yecîbü en yu'mele fi'l-mülk*. Müellif eserinde öncelikle devlet başkanlığı için Kureyşiliğin şart olmadığını ve Türkler'in devlet yönetimi konusundaki ehliyet ve liyakatini ortaya koymaya çalışmakta, devlet idaresinde Hanefî mezhebinin o zamana kadar siyasî alanda daha çok tercih edilen Şâfiî mezhebine göre daha uygun olduğu fikrini iki mezhebin bazı fikhî meselelerdeki yaklaşımlarını karşılaştırarak savunmaktadır. Müellifin hükümdara nasihat amacıyla kaleme aldığını belirttiği kitap siyasetnâme türünün tipik örneklerinden farklı olup, dört mezhepten birine mensup hâkim tayin ederken hükümdarın koymasına gerekli olan kayıtları açıklamakta ve ele aldığı konularda fikhî görüş ve nakillere ağırlık vermektedir. Asri Çubukçu doktora tezinde eserin tenkitli metnini ve Türkçe'ye tercümesini hazırlamış (bk. bibl.), kitap Rıdvân es-Seyyid (Beyrut 1413/1992), Muhammed Hasan Muhammed Hasan İ-

mâil (Beyrut 1416/1995), Fransızca'ya çevirisi ve bir incelemeyle birlikte Muhammed Minarî (Dımaşk 1997) tarafından neşredilmiştir. 2. *Enfâ'u'l-vesâ'il ilâ taḥrîr'l-mesâ'il* (*el-Fetâva't-Tarsûsiyye*). Mahkemelerde sıkça görülen meselelerde kadılara kolaylık sağlamak amacıyla derlenmiştir. Mustafa Ali Hafâcî tarafından *el-Fetâva't-Tarsûsiyye* adıyla yayımlanan eserle ilgili (Kahire 1344) çeşitli muhtasarlar kaleme alınmıştır (Muhammed b. Hüseyin b. Bayram, *Buḡyetü's-sâ'il*; Muhammed b. Muhammed ez-Zührî, *Kifâyetü's-sâ'il*; Sirâceddin İbn Nuceym, *İcâbetü's-sâ'il*; bk. Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 87). 3. *el-Fevâ'idü'l-fıkhiyye* (*el-Fevâ'idü'l-bedriyye*, *el-Fevâ'idü'l-manzûme*). Fûrû-i fıkha dair 1000 beyitlik bir manzumdur (Kayseri Râşid Efendi Ktp., nr. 1367/1; Amasya Beyazıt İl Halk Ktp., nr. 861). Seriyüddin İbnü's-Şihne eseri 400 beyitte özetlemiştir (*Muḥtaşarü'l-Fevâ'id*, Süleymaniye Ktp., Giresun, nr. 19). 4. *ez-Zevâ'id 'ale'l-Fevâ'id* (*Zeyl 'ale'l-Fevâ'idü'l-fıkhiyye*). Tarsûsî'nin bir önceki eserine zeyil niteliğinde küçük bir risâledir (Kayseri Râşid Efendi Ktp., nr. 1367/3; Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 1168/2; Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 951, Yenicami, nr. 1186). 5. *ed-Dürretü's-seniyye fî Şerḥ'il-Fevâ'idü'l-fıkhiyye* (Beyazıt Devlet Ktp., Bayezid, nr. 2470, Veliyyüddin Efendi, nr. 1168; Süleymaniye Ktp., Cârullah Efendi, nr. 929, Hekimoğlu, nr. 355, Lâleli, nr. 951; Köprülü Ktp., Mehmed Âsım, nr. 84/1). Nuaymî, Tarsûsî'nin kendi zamanındaki bazı âlimlerin biyografilerine dair verdiği bilgileri bu esere atıfta bulunarak nakleder (*ed-Dâris*, I, 512, 563, 566, 577). 6. *Urcûze fî vefeyâtü'l-a'yân min mezhebi Ebi Hanîfeti'n-Nu'mân*. Eserde Ebû Hanîfe'den başlayarak İbnü't-Türkmânî'ye (ö. 750/1349) kadar olan Hanefî fıkıh âlim-

Necmeddin et-Tarsûsî'nin *ed-Dürretü's-seniyye* adlı eserinin ilk iki sayfası (Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 1168)

lerinin ölüm tarihleri kaydedilmiştir (TSMK, Revan Köşkü, nr. 634/2, vr. 81-85; Köprülü Ktp., Mehmed Âsim, nr. 84/3, vr. 201-205). **7. el-İ'lâm bi-muştalahî's-şuhûd ve'l-hükkâm.** Şürût ilmi kapsamındaki terim ve usuller hakkında olup ayrıca edebî'l-kâdî ile ilgili bazı bilgileri ve müellifin bu konudaki düşünce ve eleştirilerini ihtiva eder (Süleymaniye Ktp., Kadızâde Mehmed Efendi, nr. 119; İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Yeni Bağışlar, nr. 143/5). Embiya Tunali, *Hanefi Hukukçu Tarsûsî'nin el-İ'lâm fi Mustalahî's-Şuhûd ve'l-Hükkâm* başlıklı yüksek lisans teziyle eseri neşre hazırlamıştır (2006, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü). **8. İzâhu'l-esrârî'l-hâfiyye fî kitâbi vakfi'l-mezra'ati'l-Asrûniyye.** Dimaşk Asrûniye mezrasının vakfî konusundaki ihtilâf hakkında müellifin görüşünü içeren bir risâle olup *Enfa'u'l-vesâ'il* içinde yer almaktadır. **9. en-Nürü'l-Lâmi' fî mâ yu'melü bihî fi'l-câmî'.** Emevîye Camii'nin idarî ve malî yönetim ve hizmetlerine, görevlilerin kontrolüne dair konuların ele alındığı bu küçük risâle *Tuhfetü'l-Türk* içinde bulunmaktadır (s. 102-105). **10. Risâle fî cevâzi ikâmeti'l-cum'a fi mevzi'ayn min mısr vâhid.** Müellif, müstakil bir risâle şeklinde hazırladığı bu çalışmasını muhafaza amacıyla *ed-Dürretü's-seniyye* adlı eserine bir bölüm halinde eklemiştir (Tûnekî, III, 243). **11. Risâle fî cevâzi nakli's-şehîd** (Millet Ktp., Murad Molla, nr. 738/2). **12. Urcûze fî ma'rifeti mâ beyne'l-Eşâ'ire ve'l-Hanefiyye mine'l-hilâf fi uşûli'd-dîn** (yirmi beş beyitlik bir manzume olup Safedî tarafından nakledilmiştir; bk. *A'yânü'l-âşr*, I, 102-103). Kaynaklarda Tarsûsî'ye *Şerhu'l-Hidâye li'l-Merğînânî* adlı beş ciltlik bir kitap ve başka eserler de nisbet edilmektedir (bk. İbn Kâdî Şühbe, III, 119; *Hediyetü'l-ârifin*, I, 16).

BİBLİYOGRAFYA :

Tarsûsî, *Tuhfetü'l-Türk fî mâ yecibü en yu'fele fi'l-mülk* (nşr. Rıdvân es-Seyyid), Beyrut 1413/1992, s. 84, 102-105, ayrıca bk. neşredenin girişi, s. 19-50; a.e. (nşr. Muhammed Minasrî), Dimaşk 1997, neşredenin girişi, s. 41-60; Safedî, *A'yânü'l-âşr* (nşr. Ali Ebû Zeyd v.dğr.), Beyrut-Dimaşk 1418/1998, I, 100-103; III, 270-275; İbn Kâdî Şühbe, *et-Târîh* (nşr. Adnân Derviş), Dimaşk 1994, III, 116, 118-120, 125; Kureşî, *el-Cevâhirü'l-muğiyye*, I, 213-214; İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, I, 43-44; III, 18-19; İbn Tağrıberdî, *el-Menhelü's-sâfi*, I, 129-130; İbn Kutluboğa, *Tâcû't-te-râcim fî tabakâti'l-Hanefiyye* (nşr. M. Hayr Ramazan Yûsuf), Dimaşk 1413/1992, s. 89-90; Nuaymî, *ed-Dâris fî târihi'l-medâris* (nşr. Ca'fer el-Hüseynî), Dimaşk 1367/1948, I, 476, 512, 534-535, 563, 566, 577, 622-623; Temimî, *et-Tabakâtü's-seniyye*, I, 213-215; *Keşfü'z-zunûn*, I, 97, 127, 183, 364, 705, 830, 910; II, 1300, 1497, 1616, 1832, 2019, 2039; Tûnekî, *Mu'cemü'l-muşan-*

nifin, Beyrut 1926, III, 241-243; Brockelmann, *GAL*, II, 94-95; *Suppl.*, II, 87; *Hediyetü'l-ârifin*, I, 16; Asri Çubukçu, *Tarsûsî, Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri* (doktora tezi, 1977), AÜ İlahiyat Fakültesi; Ahmet Özel, *Hanefî Fıkıh Alimleri*, Ankara 2006, s. 83-84; *Mu'cemü'l-mahtûlâtü'l-mevcûde fî mektebâti İstânbûl ve Ânâtüli* (haz. Ali Rıza Karabulut) [baskı yeri ve tarihi yok], I, 27; M. Winter, "Inter-madhab Competition in Mamluk Damascus: al-Tarsusi's Counsel for the Turkish Sultans", *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, XXV, Jerusalem 2001, s. 195-211.

MUHARREM KILIÇ

TARSÜSÎ MEHMED EFENDİ

(ö. 1145/1732)

Osmanlı âlimi.

Tarsus'ta doğdu. Babasının adı Ahmed, dedesinin adı Mehmed'dir. Tarsus müftüsü olan babasından ilim tahsil etti. Hocaları arasında Muhammed b. Ali el-Kâmilî, Ahmed b. Muhammed el-Kuşâşî ve Vanî Mehmed Efendi gibi âlimlerin sayılmasından hareketle onun tahsil için Şam, Hicaz ve İstanbul'a gittiği söylenebilir. Babasının vefatından sonra müftülük görevi kendisine verildi. Fıkıh, fıkıh usulü, hadis, tefsir ve kelâm yanında mantık, Arap dili ve astronomiyle de ilgilendi. Ebû Saîd el-Hâdimî'nin babası Kara Hacı Mustafa Efendi'nin Tarsûsî'den ders aldığı bazı icâzet-

nâme kayıtlarından anlaşılmaktadır (M. Zâhid Kevserî, s. 20, 38; Sarıkaya, s. 35-36). Fındıklılı İsmet ve Bursalı Mehmed Tâhir, Tarsûsî'nin 1145 (1732) yılında vefat ettiğini belirtirken *Keşfü'z-zunûn*'un matbu nüshasına eklenen Veliyyüddin Cârullah'a ait bir notta (II, 1657) Mehmed Tarsûsî'nin *Mir'âtü'l-uşûl*'e küçük bir hâşiye yazdığı zikredilir ve ölüm tarihi 1117 (1705) olarak kaydedilir. Daha sonra Bağdatlı İsmâil Paşa, Zirikî ve Kehhâle gibi müellifler bu tarihi esas almıştır. Ancak Tarsûsî'ye ait *Kıssatü Yûsuf* adlı eserin müellif hattı nüshasının 1143 (1730) tarihini taşıması, İbnü'l-Cezerî'nin *Uddetü'l-Hişni'l-haşin* adlı eserinin bir nüshasının 1140'ta (1727), Kemalpaşazâde'nin *Risâle fî enne'l-Kur'âne kelâmullâh* ve Molla Gürânî'nin *Risâle fî reddi'l-velâ* adlı kitaplarına ait birer nüshanın 1143 (1731) yılında onun tarafından istinsah edilmesi (*TÜYATOK*, 01/I, s. 158; 01/II, s. 473, 530, 537) ilk tarihin doğruluğunu teyit etmektedir.

Eserleri. Fındıklılı İsmet'le Bursalı Mehmed Tâhir, Tarsûsî'nin *Mir'ât* hâşiyesi ve *Ünmûzecü'l-şulûm* adlı eserini, Bağdatlı İsmâil Paşa *Mir'ât* ve *İşbâtü'l-vâcib* hâşiyelerini zikretmekle yetinirken kütüphaneye kataloglarında ona ait başka eserlere rastlanmaktadır. **1. Hâşiyetü't-Tarsûsî 'alâ Mir'âti'l-uşûl.** Molla Hüsrev'in meş-

Tarsûsî Mehmed Efendi'nin *Hâşiyetü't-Tarsûsî 'alâ Mir'âti'l-uşûl* adlı eserinin ilk ve son sayfaları (Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 932)

